

ГІСТОРЫЯГРАФІЯ Вывучэння ЖОРСТКАГА РАМАНСА НА БЕЛАРУСІ

HISTORIOGRAPHY OF THE STUDY OF CRUEL ROMANCE IN BELARUS

В. С. Карачун, А. М. Кукрэш
V. Karachun, E. Kukresh
БДПУ (Беларусь)

Анотацыя. У артыкуле ўздымаецца значнасць вывучэння фальклорнага жанра “жорсткі” раманс, разглядаюцца асаблівасці яго вывучэння на Беларусі.

Annotation. In this article the problem of importance of “cruel” romance studying is raised. Its studying features in Belarus are considered.

Ключавыя словы: “жорсткі” раманс, гісторыяграфія, песні, жанр.

Keywords: “cruel” romance, historiography, songs, genre.

У адрозненні ад рускага, жорсткі раманс на Беларусі быў вызначаны ў асобны фальклорны жанр толькі ў апошнія дзесяцігоддзі. І ў расійскіх навуковых колах стаўленне да жорсткага раманса стала змяняцца толькі напрыканцы ХХ стагоддзя. Яго пачалі вельмі актыўна збіраць, а ў 1996 г. у Санкт-Пецярбургу выдадзены першы зборнік твораў гэтага жанру з навуковымі каментарыямі. У нас на Беларусі асобныя жорсткія рамансы уваходзілі у розныя зборнікі фалькларыстаў-даследчыкаў без вызначэння жанру, як частка рэгіянальнага фальклору розных лірычных накірункаў, такія творы называлі неабрадавыя песні, балады, сярод іх вызначалі асобную групу: «Песні навелістычнага зместу, у якіх апавядаецца пра неверагодныя падзеі, пераважна драматычнага ці трагічнага характару ў асабістым жыцці людзей. У іх адсутнічае фантастыка. Асноўная тэма — нешчаслівае каханне, здрада, сямейныя канфлікты і інш» [1, с. 28].

Першы зборнік жорсткіх рамансаў з’явіўся у 2010 годзе: “Жорсткі раманс з’явіўся знянацку, істотна зменшыў значнасць народнай песні і стаў па сваёй сутнасці праявай музычнага і паэтычнага фальклору” [2, с. 13]. У 2010 г. складальнікі метадычнага дапаможніка па фальклорнай практыцы БДУ вырашылі рэкамендаваць студэнтам гэты жанр для збірання: «У гэтым выданні мы змяшчаем і жорсткія рамансы — творы, якія традыцыйна не адносяцца да ўласна пазаабрадавых песень, але добра ілюструюць пазаабрадавую сферу жыцця беларуса. Агульнавядома, што жорсткія рамансы абавязаны сваім узнікненнем гарадской мяшчанскай культуры, аднак іх стабільная фіксацыя

студэнтамі ў асяроддзі вясковага насельніцтва паўсюдна па Беларусі сведчыць аб папулярнасці гэтага жанру, яго пранікненні ў традыцыйную культуру вескі. На нашу думку, уяўленне аб функцыянаванні пазаабрадавай лірыкі без гэтага жанру будзе няпоўным» [1, с. 3]. Былі складзены і метадычныя рэкамендацыі студэнту-практыканту, для таго каб правільна вызначыць жанр: “Трэба арыентавацца на наступныя вызначальныя рысы жорсткага раманса: 1) невырашальны характар канфлікту звязаны з матывам кахання і абумоўлены дэградацыяй маральнага стану грамадства; 2) найчасцей сюжэтная формула твораў гэтага жанру — “он ее любил, он ее и убил”, хоць канцоўкай можа быць падман і растанне; 3) узнёўленне псіхалогіі маргінальнага асяроддзя, свету сучасных каштоўнасцей» [1, с. 75–76], для «больш падрабязнай інфармацыі пра жорсткія рамансы» рэкамендавана «даведачныя выдання і спецыяльныя даследаванні» [1, с. 76]. Можна вылучыць наступныя асноўныя жанравыя прыметы «жорсткіх» рамансаў:

- сумесь рускай і беларускай моў (трасянка)
- тэматыка, сэнс твора лірычны, але звычайна з трагічным ухілам, яго змест прысвечаны нейкім пакутам, звычайна любоўным;
- эмацыйнасць, перабольшванне эмацыянальных перажыванняў, як быццам-бы выканаўца апавядае пра выпадак, які быў менавіта з ім;
- вострасюжэтнасць, пераважна драматычная развязка твора;
- дыялагічнасць (наяўнасць лірычнага героя і адрасата):
- інтымнасць, камернасць, адкрытасць;
- падмена каштоўнасцяў (мастацкіх уцілітарнымі);
- прастата, даступнасць;
- пераважна сямейна-бытавы змест аповяду;
- даступнасцю тэксту і мелодыі;
- рамансы наскрозь пранізаны подмай вечных каштоўнасцей.

Прыклады фрагментаў жорсткіх рамансаў, сабраных у нас на Беларусі:

Сеў пад яблынькай кудравай
 Сабе жызню прыкрашчаць,
 Выняў шашку, выняў востру,
 Зняў галовушку і з плеч.

[Зап. Кукрэш А.М. у 2009 г.в. Магіліцы Івацэвіцкага р.
 ад Русак Ніны Міхайлаўны, 1928 г.н.]

Ці: Страшно Вовочцы паказалосо
 Прэд убітою мёртвой сем’ёй.
 Сердцэ Вовочкі разорвалосо,
 Так погібла сем’я тых людзей.

[Зап. Кукрэш А.М. у 2009 г. в. Адамчы Столінскага р.
 ад Галіны Міхайлаўны Наскевіч, 1947 г.н.]

Расійскія навукоўцы і зараз даследуюць “жорсткі” раманс, вядзецца далейшае вывучэнне асаблівасцяў узнікнення і існавання гэтых песень у Расіі. Там жа сярод даследчыкаў няма адзінства ў назве жанру. Гэта і “гарадскі” раманс (Я. І. Гудошнікаў), “мяшчанская балада” (А. В. Кавылін), “сучасная балада” (С. Адоньева, Н. Герасімава), “народная балада” (Д. М. Балашоў), “масавы батавы раманс” (М. Пятроўскі), “лірычныя песні літаратурнага складу” (Н. П. Зубава), эпічныя песні (Э. В. Памяранцава). І толькі апошнім часам назва “жорсткі” раманс увайшла ў карыстанне пры вызначэнні гэтага жанра (С. Адоньева, Н. Герасімава, В. Г. Смаліцкі, Н. В. Міхайлава, Е. А. Касцюхін).

На Беларусі жанр “жорсткага” раманса ніколі дасканала не вывучаўся і не даследаваўся, нягледзячы на тое, што ён прыйшоў да нас з Расіі праз салдат, прадстаўнікоў розных прафесійных груп, перасяленцаў яшчэ напрыканцы XIX стагоддзя, цвёрда асеў спачатку ў гарадах, потым дабраўся і да мястэчак, вёсак, дзе атрымаў сваю аўдыторыю і карыстаўся папулярнасцю, як у пачатку XX стагоддзя, так і да сённяшняга часу. Беларускі даследчык і фалькларыст У. А. Васілевіч падтрымлівае назву такіх песень, як “жорсткі” раманс і дае наступнае тлумачэнне гэтаму жанру: “Жорсткі” раманс – сентыментальная, меладраматычная песня, часам літаратурнага паходжання” [3, с. 491]. У гэтым жанры можна знайсці агульнае і рознае як з фальклорам, так і з літаратурай. На Беларусі жорсткія рамансы збіралі і выкарыстоўвалі шмат фалькларыстаў-даследчыкаў: Кабашнікаў К. П., Ліс А. С., Фядосік А. С., Пашкоў Г. П., Шырма Р., Шэйн П. В., Гурскі А. І., Кавалева Р. М., Прыемка В. В., Марозава Т. А., Гілевіч Н. С., Васілевіч У. А. Яны складалі частку агульных даследаванняў, але гэтыя песні ўваходзілі ў класіфікацыю любоўных песень ці мяшчанскіх рамансаў. Саму назву жанра “жорсткі” прапанавала выкарыстоўваць збіральнік твораў (4500 тысячы тэкстаў) менавіта гэтага жанра Кукрэш А. М.

У 2010 г., калі жорсткі раманс быў прызнаны годным для збірання афіцыйна, у серыі «Фальклор Беларусі XX–XXI веков» з’явіўся і першы зборнік беларускіх жорсткіх рамансаў, падрыхтаваны Аленай Кукрэш на кафедры этналогіі і фалькларыстыкі БДПУ, у склад гэтага тома ўвайшлі 850 тэкстаў і 25 расшыфраваных нотных прыкладаў [2]. На сённяшні момант гэта самы вялікі зборнік гэтага жанру на Беларусі.

Прасачыўшы гісторыю развіцця раманса, можна канстатаваць, што раманс узнік у простым асяроддзі (творчасць вандроўных паэтаў-песеннікаў), як фальклорны жанр свой росквіт набыў на дабратворнай глебе высокай літаратуры і музыкі (прафесійныя і знакамітыя паэты, кампазітары і выканаўцы) і вярнуўся зноў у фальклорную традыцыю (мяшчанскі ці «жорсткі» раманс).

Дзякуючы такому жанру як “жорсткі” раманс, мы даем дадатковую магчымасць сучаснаму пакаленню і нашчадкаў не толькі адчуць яшчэ адну літаратурную і музычную старонкі ў мастацкай культуры жыхароў Беларусі канца XIX пачатка XX стагоддзяў.

 *Літаратура*

1. Фальклорная практыка : метадычныя рэкамендацыі і праграма-апытальнік для студэнтаў I курса філал. фак. / Р. М. Кавалева, В. В. Прыемка, Т. А. Марозава. – Мінск : Изд-во БДУ, 2009. – 182 с.
2. Жорсткі раманс : фальклорныя песні / укладальнік А. М. Кукрэш. – Мінск : Книгазбор, 2010. – 436 с.
3. Беларускі фальклор : Хрэстаматыя : Вучэбны дапаможнік для філал. факультэтаў выш. навуч. устаноў / склад. К. П. Кабашнікаў і інш. – Мінск : Вышэйшая школа, 1996. – 856 с.
4. Беларускі фальклор : Энцыкл.: У 2 т. Т. 1 / Рэдкал. : Г. П. Пашкоў і інш. – Мінск : БелЭн, 2005. – С. 491.
5. Восточнославянский фольклор : Словарь научной и народной терминологии / под ред. К. П. Кабашникова и др. – Минск : Наука і техника, 1993. – 478 с.